

Ο Γιώργος Θεοτοκάς και το χριστιανικό Πάσχα

Ο Γιώργος Θεοτοκάς (1905 -1966), μια ξεχωριστή μορφή των νεοελληνικών γραμμάτων, ένας διανοούμενος αναμφισβήτητα ολοκληρωμένος[1], ένα «ελεύθερο πνεύμα», στην ηλικία των 34 -35 ετών, στο μέσον -οχεδόν- της ζωής του, κρατά κάποιες σημειώσεις στο ημερολόγιό του για το Πάσχα του 1939 και του 1940. Δύο χρονιές ιδιαίτερα κρίσιμες για τον ελληνισμό.

Στο πρώτο σημείωμά του, μάλιστα, αναφέρει ρητά μαζί με την ημερομηνία και το γεγονός ότι πρόκειται για την ημέρα του Πάσχα. Την ημέρα εκείνη τον γοπεύει, τον συγκινεί μια μικρή «εξοχική εκκλησιά» στην Τήνο, όπου βρίσκεται, την «ερωτεύεται». Συγχρόνως, όμως αισθάνεται ότι μια σκιά, που έχει μορφή γυναικείας, κάθεται δίπλα του, μαζί του, στις καμάρες της εκκλησιάς, «που τον αγαπούσε και την αγαπούσε» και ξαναζει τότε «όλες τις στιγμές αγάπης και στοργής που έχει ζήσει από τα παιδικά του χρόνια ως σήμερα...».

Συνδέει τη νησιώτικη, τηνιακή εκκλησιά με μια διαίσθηση, με κάτι που υπερβαίνει τους φυσικούς νόμους και αυτό το κάτι «αέρινο», τον πλημμυρίζει αγάπη και στοργή. Μια υπόθεση, που ενδεχομένως να βρίσκεται και κοντά στην αλήθεια, είναι ότι η «σκιά» αυτή ήταν η Παναγία (τον επισκέπτεται έξω από ένα ναό την ημέρα του Πάσχα και η γυναικεία αυτή «μορφή» συνδέεται με την αγάπη και τη στοργή). Τέλος, ολοκληρώνει το σημείωμά του με την κατάληξη: «Θα την θυμάμαι αυτήν τη στιγμή».

«Τήνος, 9 Απριλίου 1939, Πάσχα

Στο δρόμο που πάει από την Τήνο στην ακρογιαλιά του Αι-Γιάννη με σταματά μια εξοχική εκκλησιά, άσπρη, με καμάρες, με μια πλακόστρωτη αυλή. Χορτάρι ανάμεσα στις πλάκες. Δίπλα μια μεγάλη φουντωμένη φραγκοσουκιά. Παρακάτω ένα μικρός ελαιώνας και άλλα δέντρα πάνω σε ένα χαλί από μαργαρίτες και παπαρούνες. Στο βάθος η θάλασσα κι ο ίσκιος της Μυκόνου. Ερημιά ζωντανή, γεμάτη κελαϊδισμούς και μακριά βελάσματα και γαυγίσματα.

Φως, ειρήνη, μυρωδιά του χώματος και των δροσερών χόρτων.

Στο γυρισμό κάθισα κάτω από τις κάμαρες κι άναψα ένα τσιγάρο. Ένωσα πως ερωτευόμουν αυτή την εκκλησιά. Μια μέλισσα βόιζε μες στ' αυτιά μου. Αφέθηκα έτσι λίγη ώρα στη γοπευσία. Τότε μια σκιά ήρθε και κάθισε πλάι μου και μου χαμογελούσε. Μια γυναικεία μορφή που με αγαπούσε και την αγαπούσα κι εγώ και ήμασταν ευτυχισμένοι. Τόσο απλά και φυσικά και ήρεμα σα να μη συνέβαινε τίποτα. Κι όλες οι στιγμές της αγάπης και της στοργής που έχω ζήσει, από τα παιδικά μου χρόνια ως σήμερα, ξαναρχόνταν όλες μαζί στην επιφάνεια και γινότανε ένα με το βόισμα της μέλισσας και με την ευωδία της εξοχής.

Εφυγα και ήμουν λιγάκι σαν υπνοβάτης.

Στο γύρισμα του δρόμου στράφηκα και είδα την

Ο Γιώργος Θεοτοκάς στο Δαφνί, το 1930.
(Φωτογραφία: Λίλι Λιλιζήτου)

εκκλησιά που μισοχανότανε πίσω από μια προεξοχή του εδάφους και με χαιρετούσε ήρεμα με τα δύο καμπαναριά της και μου φάνηκε σαν ένα πρόσωπο αγαπημένο που μου έλεγε εκεί που πάω να μην ξεχάσω και πως θα με περιμένει.

Θα θυμούμαι αυτή τη στιγμή».

Λίγες μέρες αργότερα, 12 Απριλίου, έρχεται στην Αθήνα, όπου είχε κηρυχθεί επιστράτευση λόγω των επιθετικών ενεργειών της Ιταλίας στα Βαλκάνια (Εισβολή Ιταλίας στην Αλβανία 7 Απριλίου - 12 Απριλίου 1939).

Το δεύτερο σημείωμά του που έχει σχέση με το Πάσχα είναι αυτό της επόμενης χρονιάς, του 1940 και το γράφει τη Δευτέρα του Πάσχα. Αυτό έχει τελείως διαφορετική οπτική και ύφος από το προηγούμενο. Καταθέτει τις εκ βαθέων, de profundis, απόψεις του για τη θρησκεία. Ισχυρίζεται ότι δεν είναι άτομο θρησκευόμενο, εν τούτοις διαπιστώνει ότι τον χαρακτηρίζει μια κάποια ψυχική αντίφαση. Αναγνωρίζει την αξία του χριστιανισμού για τον ανθρώπινο πολιτισμό και καταθέτει ότι τον γοπεύει η «αισθητική αξία της θρησκείας». Τέλος, ως νηφάλιος παρατηρητής της πραγματικότητας και άνθρωπος του «μέτρου», επικρίνει τόσο εκείνους που μισούν όσο και εκείνους που καπηλεύονται τη θρησκεία. Κλείνει, τέλος, με κάτι βαθύτατα θεολογικό: «Νομίζω πως δε κατάλαβε πολλά από τη χριστιανική θρησκεία όποιος δε κατάλαβε το δίδαγμα της χαράς που περικλείει. "Γλυκύτατόν μου έαρ..."».

Είναι το δίδαγμα που θα αναζητήσει, ενδεχομένως, κάποιες δεκαετίες αργότερα, όταν θα ανατραπούν σημαντικά δεδομένα της προσωπικής του ζωής (θάνατος της αγαπημένης του γυναίκας Ναυσικάς Σιεργίου, 1959). Είναι, τελικά, το μήνυμα της Ανάστασης του Ιησού, αυτό της νίκης της Ζωής και της οριστικής συντριβής του θανάτου. Είναι σε τελευταία ανάλυση η ύψιστη επιβεβαίωση, το στέρεο θεμέλιο της πίστης όλων των χριστιανών, όπως επισημαίνει ο Απόστολος των Εθνών, Παύλος: «ει δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν (Παύλος, Α΄ Κορ. 15, 14).

Παραθέτω και πάλι αυτούσιο το ενδιαφέρον κείμενο του Γιώργου Θεοτοκά:

«29 Απριλίου 1940 (Δευτέρα του Πάσχα)

Σχετικά με το ζήτημα της θρησκείας κάνω απάνω μου τις εξής παρατηρήσεις:

1. Εκδηλώσεις μιας λατρείας όχι χριστιανικής μου είναι δυσάρεστες. Με στενοχωρεί η ύπαρξη των μη χριστιανικών θρησκειών.
2. Οι άνθρωποι που μιλούν χλευαστικά για τα ζητήματα της θρησκείας προκαλούν μέσα μου ένα ισχυρό αίσθημα περιφρόνησης.
3. Το ίδιο και οι άνθρωποι που δείχνουν εχθρότητα προς τη θρησκεία και έχουν διάθεση να την πολεμήσουν. Των πρώτων η στάση μου φαίνεται να εκφράζει μια πνευματική ανεπάρκεια, των δεύτερων κάτι χειρότερο: μικροψυχία και ποταπότητα.

Ωστόσο δε νομίζω πως είμαι θρήσκος.

Αν ήμουν θρήσκος, όλα όσα σημείωσα θα ήταν φυσικές συνέπειες της πίστης μου. Αλλά δεν έχω την πίστη, δεν την είχα ποτέ.

Ψυχική αντίφαση και εδώ όπως και σε πολλά άλλα σημεία.

Έλλειψη θρησκευτικότητας. Συναισθησιμότητα της πνευματικής και ηθικής αξίας του Χριστιανισμού. Βεβαιότητα πως, αν χαθεί ο Χριστιανισμός, ο κόσμος θα χάσει πολύ, πάρα πολύ από την αξία του. Συνάμα μια αλλόκοτη γοπευσία που δε στηρίζεται στη πίστη, μα ούτε καθαυτό στην αισθητική αξία της θρησκείας και τελικά δεν ξέρω που στηρίζεται.

Μικροψυχία και ποταπότητα όχι μόνο εκείνων που μισούν τη θρησκεία, αλλά και εκείνων που την καπηλεύονται, την εκμεταλλεύονται για πολιτικούς και κοινωνικούς σκοπούς ή προσπαθούν να την επιβάλουν με τη βία.

Νομίζω πως δε κατάλαβε πολλά από τη χριστιανική θρησκεία όποιος δεν κατάλαβε το δίδαγμα της χαράς που περικλείει. "Γλυκύτατόν μου έαρ..."»[3].

[1] Π. Χάρης, «Γιώργος Θεοτοκάς» στο Νέα Εστία 1114 (1973)1550.

[2] Γ. Θεοτοκάς, Τετράδια ημερολογίου 1939-1953, Εστία, 52014, σ.74-75

[3] Γ. Θεοτοκάς, όπ. παρ., σ.133-134.